

بررسی و تحلیل

تاریخ نگاری

علامه عبدالحی حیبی

دکتر محمد مهدی سعیدی

Ketabton.com

سرشناسه	: سعیدی، محمد مهدی، ۱۳۵۰ -
عنوان و نام پدیدآور	: بررسی و تحلیل تاریخنگاری عبدالحی حبیبی / محمد مهدی سعیدی.
مشخصات نشر	: قم: اثر قلم، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	: ۲۴۴ص.
شابک	: 978-622-650940-4
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
موضوع	: حبیبی، عبدالحی، ۱۲۸۹ - ۱۳۶۳.
موضوع	: تاریخ نویسان -- افغانستان -- سرگذشتنامه
موضوع	: Afghanistan -- BiographyHistorians --
موضوع	: افغانستان -- تاریخ
موضوع	: Afghanistan -- History
زده بندی کنگره	: ۱۵D
زده بندی دیویی	: ۲۰۲/۹۰۷
شماره کتابشناسی ملی	: ۶۰۲۱۷۰۱

بررسی و تحلیل تاریخنگاری عبدالحی حبیبی

نویسنده	..... محمد مهدی سعیدی
ناشر:	..... اثر قلم
چاپ:	..... احسان
نوبت چاپ:	..... اول ۱۳۹۸
شمارگان:	..... ۵۰۰ نسخه
شابک:	..... ۹۷۸-۶۲۲-۶۵۰۹۴۰-۴
صفحه آرای:	..... خدمات کامپیوتری احسان ۰۹۱۲۴۵۱۶۲۴۲
قیمت:	..... ۳۵۰۰۰ تومان

تقدیم

به تمامی آزاد اندیشانی که سلامت قدسی قلم را با
نفسانیات خود نیالودند و از آن در راه تنویر و هدایت
بشر و گسستن زنجیرهای جهل و عصیبت بهره جستند.

www.ketabton.com

فهرست مطالب

۱۱	پیشگفتار:
۱۳	مقدمه

فصل اول : کلیات/۱۷

۱۹	اشاره
۲۰	ضرورت، اهمیت، اهداف و روش پژوهش:
۲۱	پیشینه تحقیق:
۲۶	بررسی و ارزیابی منابع:
۲۶	۱. روش تحقیق و پژوهش علمی در تاریخ
۲۸	۲. روش پژوهش در تاریخ
۳۱	۳. راهنمای نگارش در تاریخ (دستنامه تحقیق برای دانشجویان)
۳۳	۴. ظهور افغانستان نوین
۳۶	۵. افغانستان در مسیر تاریخ
۳۹	۶. تاریخ افغانستان بعد از اسلام
۴۱	۷. جنبش مشروطیت در افغانستان
۴۴	۸. هنر عهد تیموریان و متفرعات آن
۴۶	تاریخ‌نگاری افغانستان در صد ساله اخیر
۵۴	زندگی و شخصیت علمی حبیبی:
۵۴	۱. شخصیت:
۵۸	۲. فعالیت‌های علمی و پژوهشی:

فصل دوم: بسترشناسی فرهنگی تاریخ‌نگاری در افغانستان (۱۸۶۹-۱۹۷۸)/۶۳

- ۶۵ ..... اشاره:
- ۶۶ ..... تجدّدگرایی
- ۷۵ ..... ۱. نشریات دوره ای
- ۸۰ ..... ۲. معارف عصری
- ۸۳ ..... ۳. ناسیونالیسم قومی:
- ۹۴ ..... جمع‌بندی:

فصل سوم: رویکردهای شکلی و ساختاری تاریخ‌نگاری حبیبی/۹۷

- ۹۹ ..... اشاره:
- ۱۰۰ ..... ۱. گردآوری داده‌ها
- ۱۰۱ ..... ۱-۱. منابع در تاریخ‌نگاری
- ۱۰۲ ..... ۱-۱-۱. منابع تاریخی
- ۱۰۲ ..... الف) منابع کتبی
- ۱۰۳ ..... منابع اولیه
- ۱۰۳ ..... منابع ثانویه
- ۱۰۴ ..... مطالعات و تحقیقات (پژوهش‌های جدید)
- ۱۱۲ ..... ب) منابع غیر کتبی
- ۱۱۳ ..... ۱-۲. منابع غیر تاریخی
- ۱۱۴ ..... ریشه‌شناسی (ایمولوژی)
- ۱۱۶ ..... دانش خط‌شناسی (پالئوگرافی)
- ۱۱۷ ..... سکه‌شناسی
- ۱۱۸ ..... ۲. ارزیابی داده‌ها
- ۱۲۱ ..... ۳. استنادات و ارجاعات
- ۱۲۶ ..... ۴. تفسیر و تحلیل داده‌ها
- ۱۲۹ ..... تبیین در تاریخ‌نگاری حبیبی

۱۲۹	الف) رویکرد نقلی .....
۱۳۰	ب) رویکرد توصیفی .....
۱۳۱	ج) رویکرد تحلیلی و بایسته‌های آن .....
۱۳۲	اجتناب از ذهنیت‌گرایی و جانب‌داری .....
۱۳۶	اجتناب از قطعیت‌گرایی .....
۱۳۸	حوزه‌های متأثر از قطعیت و ذهنیت‌گرایی در تاریخ‌نگاری حیبی .....
۱۳۸	ریشه‌شناسی در تاریخ‌نگاری حیبی .....
۱۴۰	مغالطات در تاریخ‌نگاری حیبی .....
۱۴۲	مغالطهٔ مصادره به مطلوب .....
۱۴۹	مغالطهٔ انگیزه و انگیزخته .....
۱۵۱	مغالطهٔ علت جعلی .....
۱۵۲	مغالطهٔ خود محوری .....
۱۵۴	مغالطهٔ تکرار .....
۱۷۰	مغالطهٔ توسل به مرجع کاذب .....
۱۷۱	مغالطهٔ آرزواندیشی .....
۱۷۲	مغالطهٔ ساده‌سازی .....
۱۸۰	مغالطهٔ ریشه‌تراشی .....
۱۸۳	جمع‌بندی: .....

فصل چهارم: بررسی و تحلیل محتوایی تاریخ‌نگاری حیبی/ ۱۸۵

۱۸۷	اشاره: .....
۱۸۷	۱. باورها و گرایش‌های ملی .....
۱۸۸	۱-۱. ملی‌گرایی .....
۱۹۴	۲-۱. قوم‌نگاری .....
۱۹۸	مسألهٔ غلزی و خلج .....
۱۹۹	عدم ارتباط کوه نشینی و قوم خلج .....

- ۲۰۰ ..... عدم ارتباط اصطلاح «عَرَج» با قوم «خَلَج».
- ۲۰۱ ..... اصالت نژادی قوم خلج .....
- ۲۰۹ ..... ۲. رهیافتهای فرهنگی و معرفتی در تاریخ‌نگاری حبیبی: .....
- ۲۲۱ ..... ۳. ایده‌های هنری و ادبی حبیبی: .....
- ۲۲۱ ..... ۳-۱. هنری: .....
- ۲۲۳ ..... ۳-۲. ادبی: .....
- ۲۲۵ ..... جمع‌بندی: .....
- ۲۲۶ ..... جمع‌بندی نهایی: .....

ضمیمه / ۲۲۹

- ۲۳۱ ..... عناوین آثار و پژوهش‌های حبیبی: .....
- ۲۳۱ ..... الف. آثار ادبی: .....
- ۲۳۳ ..... ب. مقالات تاریخی: .....
- ۲۳۴ ..... ج. کتابشناسی، تصحیح، تعلیق و تحشیه: .....
- ۲۳۷ ..... فهرست منابع .....

پیش‌گفتار:

تاریخ‌نگاری افغانستان در دوره معاصر با خصلت‌ها و شرایط خاص است و یکی از کانون‌های پر فروغ حوزه معرفتی افغانستان به حساب می‌آید؛ که البته علیرغم فعالیت گسترده محققان و نویسندگان، این عرصه از درجه علمیت و اتقان ناچیزی برخوردار بوده است؛ که این امر ریشه در اوضاع سیاسی، فرهنگی و اجتماعی افغانستان دارد که در لابلای این اثر مطابق با مقتضای حال بدانها اشارت رفته است.

با توجه به چنین وضعیتی و برجستگی انکار ناپذیر عبدالحی حبیبی به عنوان مهمترین، پرکارترین و موثرترین مورخ معاصر افغانستان و میزان تأثیرگذاری وی بر قلمرو این دانش، هم در جهت مثبت و هم منفی آن، نگارنده را بر آن داشت تا به بررسی آثار وی پردازد و میزان راستی آزمایی روشها و اسلوب وی در حوزه شکلی و محتوایی تاریخ‌نگاری اش را به محک مبانی و اصول مطرح در این دانش بسنجد؛ به این امید که سرآغاز سنت حسنه‌ای گردد که در پرتو زلال پرفروغ دانش و به دور از هیاهو و جنجالهای فرهنگی و سیاسی به تفکیک سره از ناسره بنشینیم.

علاوه بر اینکه، دستیابی به چنین هدفی در قالب و خلال مدت تدوین پایان نامه دوره کارشناسی ارشد،* که این اثر ماحصل آن می‌باشد، امری دشوار است؛ انجام چنین پژوهشی مصاب با دشواریهای خاص خود نیز بوده است؛ که مهمترین آن‌ها به نفیس چنین مطالعات و بررسی‌ها و تطبیق دادن داده‌ها و تحلیل‌های تاریخی بر مبانی و اصول مطروحه در دانش تاریخ‌نگاری، بر می‌گردد و مضاف بر آن گستردگی تألیفات حبیبی نیز مطرح است؛ چنانکه صرفاً آثار تاریخی ایشان بالغ بر نود اثر می‌گردد و طیف وسیعی از موضوعات و مباحث مختلف را در بر می‌گیرد. دور از انتظار نیست که این واقعیت بر دشواری استقراء مطالب بیافزاید. اما از آنجایی که کلیه آثار تاریخی حبیبی از یک رویه ثابت پیروی می‌کند؛ در این بررسی آثار مطرح و مؤثر حبیبی بیشتر مورد توجه و رجوع قرار گرفته است.

*. دفاع شده در زمستان ۱۳۹۰ برای دریافت درجه علمی ماستری.

مقدمه

با توجه به نقش هویت بخشی فرهنگی و سیاسی دانش تاریخ، تاریخ‌نگاری در افغانستان از اهمیت قابل توجهی برخوردار بوده است؛ چنانکه حاکمان افغانی، با درک این مهم، جهت پی‌گیری و رسیدن به اهدافی خاص، مستقیماً وارد این عرصه شده و مؤسساتی را جهت تدوین تاریخ افغانستان دایر نموده‌اند. در عین حال امر مهمی که در این بین مهجور مانده، پابندی به اصول و مبانی علمی تاریخ‌نگاری است. علامه عبدالحی حبیبی که به عنوان عضو و مسئول فعال «انجمن دولتی تاریخ افغانستان» و یکی از مورخین پرکار و مؤثر به حساب می‌آید، مصداق خوبی است جهت بازنمایی وضعیت تاریخ‌نگاری در افغانستان؛ به همین منظور در این پژوهش، تاریخ‌نگاری وی از جنبه‌های ساختاری و محتوایی مورد ارزیابی علمی قرار گرفته است.

در بخش ساختاری، روند پژوهش تاریخی ایشان در قالب مراحل سه گانه «گردآوری داده‌ها»، «ارزیابی منابع»، «استنادات و ارجاعات» و در نهایت «تحلیل و تفسیر داده‌ها» و مطالب مرتبط با آنها مورد توجه واقع شده و نقاط قوت و ضعف تاریخ‌نگاری وی در چارچوب اصول و مبانی تاریخ‌نگاری علمی مشخص گردیده است. در بررسی و تحلیل محتوایی تاریخ‌نگاری حبیبی، به شکل کلی اندیشه‌های محوری و قابل توجه ایشان به منظور آشنایی با ساختار ذهنی و فکری وی مورد بررسی قرار گرفته است.

در این اثر سعی بر آن رفته است که با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و با استقراء در مهمترین آثار و نوشته‌های حبیبی، با معیار اصول و مبانی مطرح در

متدلوژی تاریخ‌نگاری، مورد ارزیابی قرار گیرد و به شکل محدودتر، ایده‌ها و اندیشه‌های تاریخی مختص وی نیز مطرح شود. برای فهم چنین ایده‌ها و نگاه‌ها، لازم دیده شده که در ابتدا به صورت جداگانه بستر و زمینه فرهنگی تاریخ‌نگاری در افغانستان معاصر مورد بحث قرار گیرد که این مهم، فصل نخست این مجموعه را احتواء نموده است.

در فصل بعدی به رویکردها و کارکردهای شکلی و ساختاری تاریخ‌نگاری حبیبی پرداخته شده و در آن عملکرد وی با اصول و مبانی نظری تاریخ‌نگاری تطبیق داده شده است. در این فصل به صورت مشخص مباحثی چون گردآوری، ارزیابی، تفسیر و تحلیل داده‌ها و منابع مورد بهره‌برداری حبیبی که مهمترین بخش آن دانش‌های کمکی و از آن جمله اتیمولوژی است؛ مطرح شده است؛ که در ضمن مباحث این فصل، تبیین در تاریخ‌نگاری حبیبی به تفصیل بیان شده و چالش‌های ذهنیت‌گرایی و برداشت‌های غیراصولی زبانشناسانه و مغالطات منطقی رخ داده در تحلیل‌های تاریخی وی، در همین بخش مورد غور قرار گرفته است.

فصل سوم منعکس‌کننده ایده‌ها و اندیشه‌های تاریخی حبیبی است که به منظور آشنایی با ذهنیت تاریخی وی نمونه‌هایی در قالب سه حوزه گرایش‌های ملی، رهیافت‌های فرهنگی و معرفتی و ایده‌های هنری و ادبی ایشان مطرح شده است.

یادآوری این مهم خالی از لطف نخواهد بود که پرداختن به آثار سترگ محققانی چون حبیبی و تلاش جهت بررسی تحلیل نقدگونه آنها، امر خطیری است که شرط مهم آن پایبندی به انصاف و دوری از هرگونه سوگیری است. مسلماً درک میزان موفقیت و عملکرد اصولی نگارنده امریست که دیدگاه صاحب نظران و خوانندگان محترم را نیازمند است. لذا از هرگونه نکته نظر، پیشنهاد و انتقاد سازنده استقبال شده و در چاپ‌های بعدی جهت غنای فزون‌تر و بهتر این اثر و نیل به انصاف و حقیقت بیشتر استفاده خواهد گردید.

در اخیر وظیفه خود می‌دانم که از کلیه عزیزانی که به نحوی در شکل‌گیری این اثر موثر بوده‌اند؛ بخصوص استاد فرزانه جناب آقای دکتر محمد رضا بارانی و جناب آقای دکتر سید علیرضا واسعی که به ترتیب زحمت راهنمایی و ارزیابی آن را متقبل گشته‌اند و دوست ارجمند جناب آقای دکتر عبدالحکیم کاظمی که مشوق چاپ و نشر این اثر بوده‌اند و از صفحه آراء جناب آقای محمد احسانی و ناشر محترم، مراتب امتنان خویش را به عمل آورم.

محمد مهدی سعیدی

زمستان ۱۳۹۸

E.mail: mmparsa110@gmail.com

Telegram: @mm_saeedi

WWW.Ketab.ir

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**